

RĂSPÂNDIREA SCRISULUI CURSIV ÎN DACIA ROMANĂ

de
CĂLIN COSMA

Importanța fundamentală a materialului epigrafic pentru cunoașterea antichităților romane din Dacia a fost de multă vreme semnalată și apreciată de istoriografie.¹ Drept urmare inscripțiile au fost publicate sistematic în decursul timpului, prioritar chiar, iar în ultimii ani publicarea lor a fost reluată în condiții superioare.² În aceeași măsură s-a bucurat de atenție analiza conținutului lor, aspectele istorice și lingvistice, mai ales cele care se degajă din acest conținut.³

Faptul că între aceste multe inscripții, cele incizate sau zgâriate pe vase și pe alte materiale ceramice nu ocupă un loc meritat, ne-a determinat să încercăm să le studiem separat, pentru a vedea în ce măsură reflectă datele obținute din numeroasele inscripții lapidare, în ce măsură confirmă fenomenele de limbă și pe cele din scrisul latin cursiv din epoca provincială (sec. II-III e.n.).

Lucrarea de față reprezintă o parte din concluziile tezei mele de diplomă, despre inscripții pe vase ceramice⁴, în curs de pregătire. La ele am adăugat concluziile studiului lui Nicolae Gudea despre scrierea cursivă pe cărămizi și țigle⁵, cu scopul de a cuprinde întreaga problematică a scrisului cursiv și a limbii latine comune ("vulgare") din provinciile dacice. Toate vasele ceramice și întreg materialul tegular au fost cuprinse în repertorii aparte. Cea mai mare parte a pieselor cu care am operat au fost publicate. Lor le-am adăugat câteva piese inedite.⁶

Pentru a răspunde cât mai exact titlului pe care ni l-am propus aici vom încerca să stabilim câteva lucruri: 1. aria pe care apar inscripțiile cursive în cele trei

1. I.I. Rusu, **IDR**, I, București, 1977, p. 33 sqq

2. Materialul epigrafic din provinciile dacice a fost reluat în colecția **IDR**; au fost elaborate până acum cinci volume: I. diplome militare și tăblițe cerate; II. inscripțiile din Dacia Inferior; III/1 inscripțiile din Banat; III/2 inscripțiile din Ulpia Traiana Sarmisegetusa; III/3. inscripțiile din zona capitalei provinciei; III/4. inscripțiile din sud-estul Transilvaniei.

3. H. Mihăescu, **Limba latină în provinciile dunărene ale Imperiului Roman**, București, 1960

4. Lucrarea are titlul **Inscripții pe vase ceramice din Dacia romană**

5. N. Gudea, în **Acta Musei Porolissensis**, XI, 1987, p. 91-158

6. Câteva piese provenind din Ulpia Traiana Sarmisegetusa ne-au fost comunicate de Adela Paki, care a întocmit un studiu în legătură cu ele (sub tipar)

provincii dacice; 2. conținutul lor; 3. tipul și caracterul scrisului și probleme de limbă latină comună (vulgară); 4. datarea inscripțiilor cursive; 5. analiza obiectelor pe care s-a scris.

În final vom formula câteva constatări cu caracter de concluzie. Scopul propus mai sus ar putea da impresia că depășim conținutul termenului “răspândire”, dar nu este așa. Prin răspândirea scrisului cursiv am înțeles, aici și acum, toate problemele pe care le implică prezența inscripțiilor cursive pe teritoriul dat în epoca respectivă.

1. Aria pe care apar inscripțiile cursive în cele trei provincii dacice reiese foarte clar din repertorii și harta întocmită pe baza lor. Densitatea inscripțiilor este diferită în funcție de caracterul așezărilor și nivelul cercetărilor arheologice (vezi pl. 2). Inscripțiile cursive au fost descoperite în castre pentru trupe auxiliare, castre de legiune, orașe și așezări rurale, în toate provinciile dacice, răspândite în mod inegal (vezi pl. 3). Se poate constata că inscripțiile cursive sunt mai mai frecvente în zonele intens cercetate. Apar, însă, și în descoperiri întâmplătoare, ceea ce ne obligă să presupunem că ele există și acolo unde nu s-au făcut cercetări sau cercetările sunt încă la început.

2. Conținutul inscripțiilor poate fi stabilit numai în măsura în care textul este întreg sau poate fi întregit. Inscripțiile cursive sunt în marea lor majoritate fragmentare. Numai 19 texte scrise pe vase sunt întregi și 13 din cele pe țigle/ cărămizi. Din punct de vedere al conținutului, textele acestea pot fi împărțite în următoarele grupe: a. inscripții care reprezintă nume de persoane; b. inscripții care reprezintă exerciții de scriere; c. inscripții ce constituie epitafe funerare; d. jocuri sau glume; e. inscripții ce reprezintă cifre; f. inscripții al căror conținut nu poate fi precizat din cauza fragmentării = nedeterminabile (pentru repartizarea lor în teritoriu vezi pl. 4).

Majoritatea numelor latinești apar la genitiv sau dativ, sugerând foarte probabil, posesiunea obiectului, mai ales în cazul vaselor. Toate numele sunt aproape exclusiv **cognomina**. Pe vase sunt mai multe nume de Valerii, Antonii, Aurelii, Iulii. Pe cărămizi și țigle apar mai mulți Aurelii, iar din celelalte nume câte unul din fiecare, deci aproximativ 25 de nume. Aceste cognomina reprezintă nume de cea mai bună factură latină, care se regăsesc și în inscripțiile lapidare din provincie⁷, și în general din Imperiul Roman. Am remarcat doar că proporția numelor de autohtoni daci (Bitus, Mucianus) este aproximativ același, raportat la cifra totală, ca și cea din inscripțiile lapidare. Acest lucru poate avea o semnificație deosebită.

Numele grecești sau orientale sunt puține, dar obișnuite și ele (Gela, Turranis, Eningratus), sugerând prin acest număr proporția mică a acestor etnii în raport cu populația purtătoare de nume romane. În concluzie, onomastica din inscripțiile cursive este predominant latină, ea cuprinde nume latinești obișnuite în provincie și reflectă proporțiile etnice aproape identice cu onomastica din inscripțiile lapidare.

Numele care apar pe vase, pe cărămizi și țigle, desemnează fie pe meșterul

producător, fie pe ucenicul sau ajutorul acestuia, atunci când inscripția este incizată în pastă moale. Mai precis este faptul că inscripțiile zgâriate indică numele proprietarului sau pe cel căruia i-a fost destinat vasul. Numele care apar pe cărămizi și țigle sunt mai ales de soldați cărămidari.

Cifrele care apar pe vase reprezintă de obicei capacitatea vasului⁸, iar cele care apar pe țigle și cărămizi ar putea exprima numărul de obiecte prelucrat de cel care a scris, pentru o evidență a normei de lucru.

Literele de alfabet incizate și zgâriate pe vase sau țigle/ cărămizi reprezintă mai întotdeauna exerciții de scriere, lecții de scriere executate probabil în afara școlii pentru creșterea îndemnării sau chiar învățarea propriu-zisă a literelor.

3. Tipul și caracterul scrisului și probleme de limbă latină comună (vulgară). Scrierea pe vase, cărămizi și țigle s-a făcut fie înainte de introducerea lor în cuptor, fie după ardere. În cazul textelor scrise înainte de ardere semnele au fost incizate, liniile lor sunt regulate, formele literelor tipice și mai apropiate de model. Se poate spune că există un scris tipic în pasta moale. În schimb literele zgâriate după ardere reprezintă caractere mai neregulate, liniile nu sunt continue, mai ales datorită rezistenței pe care a opus-o materialul dur la acțiunea instrumentului de scris. În cazul acestor inscripții avem litere deformate, mai îndepărtate de forma lor model.⁹

Cele mai multe inscripții cursive folosesc litere capitale. Acestea erau mai ușor de incizat sau zgâriat. Așa este cazul inscripțiilor de la Reșca, Stolniceni, Râșnov, etc.

Multe inscripții folosesc literele hibride, o combinație între literele capitale și cursive propriu-zise. În astfel de cazuri literele au fost scrise capitale sau cursive, în funcție de ușurința cu care puteau fi zgâriate mai ales.

Foarte rar se folosesc litere cursive propriu-zise, și acestea numai în cazul textelor incizate în pastă moale. Din cauza formelor rotunde, literele cursive se incizau ușor, în schimb se zgârâiau foarte greu.

În concluzie, folosirea unor tipuri diferite de litere (capitale, cursive, hibride), în funcție de text și de materialul pe care s-a scris, sugerează o răspândire generală a scrisului, o cunoaștere bună a lui și în special a limbii latine comune.

Obiceiul de a scrie pe vase, pe obiectele din ceramică în general, ca și pe obiectele de metal sau os de altfel, s-a răspândit foarte repede dinspre Italia spre provincii¹⁰, devenind un obicei comun în lumea romană începând cu secolul I e.n., după ce Imperiul Roman și-a conturat pentru câteva sute de ani frontierele. Prin urmare, avem analogii numeroase pentru scrierea cursivă atât în Italia, cât și în diferite provincii romane. Noi am folosit ca analogii pentru scrisul din textele daci-

8. D. Tudor în *Studii și cercetări de istorie veche*, 21, 1970, 2, p. 317

9. N. Gudea, I. Ghiurco, *Din istoria creștinismului la români. Mărturii arheologice*, Oradea, 1988, p. 62

10. D. Gabler, în *Acta Antiqua Academiae Scientiarum Hungaricae*, 16, 1968, p. 303-

ce scrierea din Italia¹¹, provincia Germania Inferior¹², Panonia Inferior¹³, Moesia Superior¹⁴ și Britania¹⁵. Am ales aceste analogii din mai multe motive: scrisul din Italia reprezintă modelul; Britania și Germania Inferior au fost provincii cu rol militar asemănător cu al Daciei, deci importanța armatei a fost deosebită; provinciile Panonia Inferior și Moesia Superior au fost vecine Daciei, cu influențe mai directe și în orice caz sesizabile și în alte domenii ale culturii materiale și spirituale.

Comparând tipurile de litere folosite în inscripțiile cursive din Dacia, tipul scrisului în general, conținutul inscripțiilor, cu cele din aceste provincii am putut constata: textele cursive din provinciile dacice se încadrează perfect scrierii latine cursive din imperiu în secolele II-III e.n.; alfabetul folosit cuprinde aceleași tipuri de litere, cu variante similare, determinate de aceleași cauze; formele (tipurile) de litere folosite au fost în aceeași măsură determinate de materialul pe care s-a scris, instrumentul de scris sau conținutul textului.

În ce privește problemele de limbă, de lexic, se poate afirma că textele cursive, întregi sau întregibile, indică folosirea limbii latine comune, specifice zonei de la Dunărea de Jos a Imperiului Roman, cu toate variațiile fonetice cunoscute, așa cum reiese din monumentalul studiu al lui Haralamb Mihăescu.¹⁶

4. Datarea inscripțiilor cursive este puțin mai dificilă. Nu putem data mai precis aceste inscripții pe baza tipologiei literelor folosite, deoarece viața unor astfel de litere se întinde pe o perioadă mai lungă de timp. oricum, așa cum subliniam și mai sus, tipurile de litere se înscriu perfect în perioada provincială (106-275 e.n.). Din acest motiv, dar și pentru a controla o astfel de datare generală, am încercat să analizăm contextul de descoperire al unor piese, istoria așezărilor din care provin pentru a le data mai exact. Din punct de vedere cronologic, materialul studiat poate fi împărțit în două grupe: a. texte care pot fi datate numai general (106-275 e.n.); b. texte care pot fi datate mai precis. Astfel, textele de la Reșca au apărut în ruinele porții fortificației construite de Philippus Arabs (244-249 e.n.). Deci ele datează după mijlocul secolului III e.n., date fiind evenimentele din Dacia Inferior, nu ating data retragerii aureliene. Inscripțiile cursive de la Moigrad au apărut în construcțiile ridicate după 213 e.n. sau reparate la mijlocul secolului III e.n. Deci acest material datează numai (sau mai ales) din secolul III e.n., până la 275 e.n. Inscripțiile de la Săpata de Jos și de la Câmpulung Muscel datează de la mijlocul secolului II e.n. sau începutul secolului III e.n., până la mijlocul secolului III e.n., când linia transalutană a fost abandonată. La Turda inscripțiile cursive provin din castrul de

11. *Dictionnaire d'Archeologie Chrétienne et de Liturgie*, Paris. 1928, s.v. lapicides, p. 1351-1353

12. L. Bekker, Brigitte Galsterer-Kroll, *Graffiti auf römischer Keramik im Rheinischen Landesmuseum Bonn*, Köln, 1975, p. 13-29

13. D. Gabler, *op. cit.*, p. 300-301; J. Harmatta, in *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae*. 1968, 1-4, p. 247-274

14. P. Petrovic, *Paleographie des inscriptions romaines en Moesie Superieure*. Belgrad, 1975, p. 43-44, 1555-156

15. *Verulamium Excavations*, vol. I, Oxford, 1972, p. 364-365

16. H. Mihăescu, *op.cit.*, passim

legiune, construit după anul 167 e.n., când Legiunea V Macedonia a fost transferată în Dacia Porolissensis. Deci ele datează numai după această dată și până la 275 e.n. La Râșnov materialele pe care s-a scris au apărut în turnurile din colț și bastioanele porților castrului de piatră construit sub Hadrianus sau Antonius Pius. Deci ele sunt mai timpurii și se pot data până la retragerea aureliană. În schimb textele descoperite la Aiton, Locusteni, Bucium provin sigur din straturile de la începutul secolului II e.n.

Analiza materialelor și textelor care pot fi datate mai exact prin context arheologic confirmă și afirmațiile de mai sus privind textele cursive datate general în perioada provincială, de la început și până la sfârșitul ei. Limba și scrierea latină s-au răspândit în provinciile dacice încă de la data cuceririi și au fost practicate intens, permanent și sistematic în tot timpul existenței celor trei provincii dacice.

5. Analiza obiectelor pe care s-au scris (incizat sau zgârâiat) texte cursive ne ajută să stabilim modul de răspândire al scrisului și mai ales felul în care s-a scris. Din păcate marea majoritate a obiectelor pe care s-a scris sunt fragmentare. În ce privește vasele, chiar fragmentare fiind, s-a putut stabili că au fost vase de uz comun, obișnuite. Există, însă, și inscripții pe vase de lux, de import. Statistica lor s-a făcut atât pe baza vaselor întregi, cât și a fragmentelor întregibile (vezi pl. 5).

Textele cursive au fost incizate sau zgârâiate la întâmplare, fără a alege materialul în mod anumit, deci indiferent de forma și valoarea vasului (mai ales). Pentru că oalele și străchinile constituie în general partea cea mai mare a veselei romane, inscripțiile apar mai ales pe astfel de vase. În cazul cărămizilor și țiglelor această dovadă este și mai evidentă, căci numărul obiectelor pe care s-a scris este aproape egal, iar diferențele sunt ne semnificative.

6. Concluziile privind scrierea cursivă pe vase, cărămizi și țigle au deocamdată un caracter preliminar, pentru că cercetarea noastră nu este încheiată nici din punctul de vedere al înregistrării întregului material epigrafic, nici din punctul de vedere al analizei conținutului și a problemelor pe care le ridică. Observațiile noastre întăresc concluziile cercetărilor de până acum și nuanțează sau detaliază concluziile istoriografiei române privind fenomenul romanizării.

Datele privind răspândirea teritorială a inscripțiilor cursive (vezi pl. 2) nu sunt definitive. Mai există material epigrafic de acest gen nepublicat, care poate modifica statistica noastră. La Moigrad, de pildă, unde am efectuat practica arheologică, se cunosc cca 50 de inscripții pe vase și încă numeroase inscripții cursive pe țigle și cărămizi.¹⁷ Datele de care dispunem acum reprezintă numai stadiul actual al cunoștințelor, la nivelul din 1989 al cercetărilor, și, în special, la nivelul de acum al publicării materialului epigrafic.

Se poate afirma, însă, cu toată certitudinea, că în provinciile dacice limba și scrierea latină s-au răspândit ca în oricare altă provincie de limbă latină din Imperiul Roman.¹⁸ Deși sunt atestate în toate tipurile de așezări, mediul militar rămâne

17. Informație de la conducătorul șantierului arheologic Moigrad. Nicolae Gudea

18. Vezi supra notele 11-16

principalul loc în care apar și, deci, principalul loc de învățare a scrisului și limbii latine. Se știe din izvoarele scrise că în armată ordinele se dădeau în scris. Din acest motiv soldații trebuiau să cunoască scrisul și cititul. De asemenea, promovarea era condiționată de atari cunoștințe. De aici preocuparea permanentă a soldaților de a învăța limba și scrierea latină: Inscripțiile cu scriere cursivă confirmă, astfel, rolul important al armatei în procesul de romanizare.

Semnificativ este și raportul dintre textele de limbă latină și cele de limbă greacă. Numărul foarte mic al acestora din urmă confirmă, încă o dată, răspândirea latinei și în mod semnificativ raportul favorabil populației latinofone față de cea vorbitoare de alte limbi. Limba latină răspândită în Dacia este de factură occidentală; fenomenul se explică prin numărul mare al trupelor și coloniștilor veniți de acolo.¹⁹ Prezența unor vorbitori de limba greacă la orașe sau în localități unde existau trupe orientale este firească.²⁰ În timp ce inscripțiile lapidare reprezintă dovezi de folosire oficială a latinei, deoarece erau scrise în ateliere specializate, scurtele inscripții incizate sau zgâriate pe vase și cărămizi/țigle au un caracter neoficial. Ele oferă o viziune largă asupra limbii și scrisului diferitelor categorii sociale. Un exemplu concludent este inscripția de la Râșnov, unde verbul **fecit** a fost scris după pronunțarea din limba comună **fecet**. Aici se observă un fenomen fonetic foarte frecvent și bine cunoscut de trecerea lui *i* în *e*.²¹

Micile epigrafe studiate favorizează, deci, o imagine mai nuanțată asupra scrierii cursive și a limbii latine comune (vulgare), constituind indicii importante pentru nivelul culturii spirituale latine din provinciile dacice²², ce dovedesc o romanizare rapidă și profundă. Ele indică, totodată, dimensiunile acestui proces, dovădind cunoașterea limbii și scrisului latin în toate mediile sociale.²³ Provinciile Dacia nu au făcut nici o excepție de la cunoașterea și răspândirea scrisului și a limbii latine, ba, mai mult, limba și scrisul au suferit aici aceleași modificări ca și în alte provincii, dar aceasta s-a datorat în mare măsură elementului autohton romanizat.

Cât de mult s-a implantat limba latină în provinciile dacice, permanența scrisului se pot constata din inscripțiile latine din epoca târzie, de după părăsirea aureliană²⁴, ce confirmă în chip strălucit permanența limbii latine, cunoașterea scrisului roman târziu derivat din cel al secolului III e.n., constituind un argument important al continuității daco-romane pe teritoriul românesc.

19. H. Mihăescu, *op. cit.*, passim

20. N. Gudea, I. Ghiurco, *op. cit.*, p. 50

21. H. Mihăescu, *op. cit.* p. 64-66; cf. N. Gudea, I. Pop, *Castrul roman de la Râșnov-Cumidava*, Brașov, 1971, p. 60; IDR, III/4, nr. 223

22. H. Mihăescu, *op. cit.*, p. 64-86

23. N. Gudea, în *Acta Musei Porolissensis*, XI, 1987, p. 99

24. N. Gudea, I. Ghiurco, *op. cit.*, p. 62-64

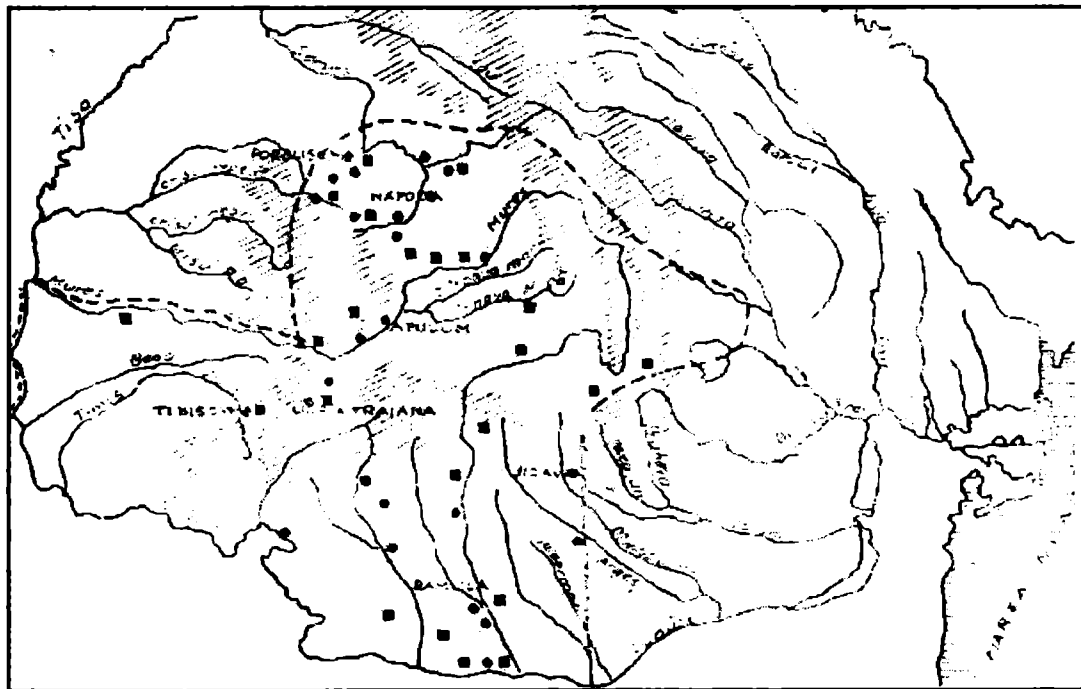
THE SPREAD OF CURSIVE WRITING IN ROMAN DACIA

Summary

The author proposes to study a not so known aspect of Latin writing in Roman Dacia: the cursive writing. He completes with new informations and conclusions.

The study is divided in five chapters: I spread's area of cursive inscriptions from Roman Dacia; II their content; III type and character of the writing and ordinary Latin language problems; IV dating of the cursive inscriptions; V study of the objects with inscriptions.

The paper offers maps, plates and other annexes.

● Inscricții pe țigle/cărămizi

■ Inscricții pe vase

Planșa 1

HARTA PROVINCIIILOR DACICE CU LOCALITĂȚI UNDE SE CUNOSC INSCRIȚII PE VASE ȘI ȚIGLE/CĂRĂMIZI

<https://biblioteca-digitala.ro> / <https://mtariicrisurilor.ro>

	LOCALITĂȚI	VASE	LOCALITĂȚI	ȚIGLE/CĂRĂMI
DACIA MALVENSIS	9	45 INSCRIPTII	12	83 INSCRIPTII
DACIA APULENSIS	8	19 INSCRIPTII	7	12 INSCRIPTII
DACIA POROLISSENSIS	6	10 INSCRIPTII	11	40 INSCRIPTII
LOCALITĂȚI DE DESCO- PERIRE NECUNOSCUTE			2	INSCRIPTII

Plaua 2

RĂSPÂNDIREA INSCRIPTIILOR CURSIVE ÎN CELE 3 PROVINCII DACICE

	CASTRE AUXILIARE	VASE	CĂRĂMIZI ȚIGLE	CASTRE DE LEGIUNE	VASE	CĂRĂMIZI ȚIGLE	ORAȘE	VASE	CĂRĂMIZI ȚIGLE	AȘEZĂRI RURALE	VASE	CĂRĂMIZI ȚIGLE
DACIA MALVESIS	BURIDAVA	3					ROMULA	21	6	GALICIUCA	1	
	BIVOLARI		1				SUCIDAVA	7	28	LOCUȘTENI	3	
	BUMBEȘTI		1				DROBETA		9	ORLEA	1	
	COPĂCENI	1	1							SĂCELU		1
	CÂMPULUNG		20									
	RACOVITĂ		2									
	RĂCARI		1									
	SLĂVENI		12									
	SĂPATA DE JOS		1									
FELDIOARA	1											
RĂȘNOV	7											
DACIA APULENSIS	COMALĂU	1		APULUM			ULPIA SABMISEGETUSA	10	2	MANERĂU		1
	MICIA	1	1				TIBISCUM	2	2	LECHINTA DE MURES	1	
	SIGHIȘOARA	1	1							SĂNICOLĂUL MARE	1	
	PĂULENI									CIGMĂU		1
DACIA MALVENSIS	BOLOGA	1	2	POTAISA	1	4	NAPOCA		1	AMPELUM	2	4
	BUCIUMI		5							AITON		2
	ROMĂNAȘI		2									
	MOIGRAD	2	21									
	CĂȘEI		1									
	GHERLA		3									
	CRISTEȘTI	4	2									
	ILIȘUA	1										
GILĂU	1	1										
LOC DESCOPERIRE NECUNOSCUT		2										

Planșa 3

RĂSPÂNDIREA INSCRIPȚIILOR CURSIVE ÎN FUNCȚIE DE CARACTERUL AȘEZĂRILOR

		VASE	CĂRĂMIZI
DACIA MALVENSIS	NUME LATINE	7	21
	NUME ORIENTALE	7	
	EXERCIȚII DE SCRIS	18	1
	CIFRE	7	
	NEDETERMINABILE	6	31
	POEZII		
	CARACTER FUNERAR		
DACIA APULENSIS	NUME LATINE	5	6
	NUME ORIENTALE		1
	EXERCIȚII DE SCRIS	2	1
	CIFRE		
	NEDETERMINABILE	12	6
	POEZII		
	EPITAF		
DACIA POROLISSENSIS	NUME LATINE	5	9
	NUME ORIENTALE	1	1
	EXERCIȚII DE SCRIS	1	3
	NEDETERMINABILE	2	26
	POEZII		1
	CARACTER FUNERAR		1

Plansa 4

RĂSPÂNDIREA INSCRIȚIILOR CURSIVE DUPĂ CONȚINUTUL LOR

DACIA MALVENSIS	AMFORĂ	5
	OALĂ	4
	FARFURIE	2
	CHIUP	4
	STRACHINĂ	2
	NETERMINABILE	27
	CĂRĂMIDĂ	46
	ȚIGLĂ	39
DACIA APULENSIS	OALĂ	1
	CHIUP	2
	CAPAC DE VAS	1
	NETERMINABILE	15
	CĂRĂMIDĂ	12
	ȚIGLĂ	
DACIA POROLISSENSIS	OALĂ	2
	TIPAR DE LAMPĂ	1
	ULCIOR	1
	NETERMINABILE	6
	CĂRĂMIDĂ	14
	ȚIGLĂ	25
	OLAN	1

Planșa 5
TIPURI DE VASE ȚIGLE/CĂRĂMIZI, PE CARE S-AU PRACTICAT INSCRIPȚII

TIGLE/CĂRĂMIZI

CERAMICĂ

A	ʌ ʌ ʌ ʌ ʌ	ʌ ʌ ʌ ʌ ʌ ʌ ʌ ʌ
B	ʌ ʌ ʌ ʌ	ʌ ʌ ʌ
C	c c s	c c c c
D	d d d	d d d
E	e e e	e e e e
F	f f f	f f
G	g g g g	g
H	h h	h x
I	i i i i	i i
K	k	k
L	l l l l	l l l l
M	m m m m	m n m m
N	n n n y	n n n n
O	o o	o o
P	p p	p p
Q		q
R	r r r r	r r r r
S	s s s s	s s s s
T	t t t	t t
V		v v v v
Z		z
X		x

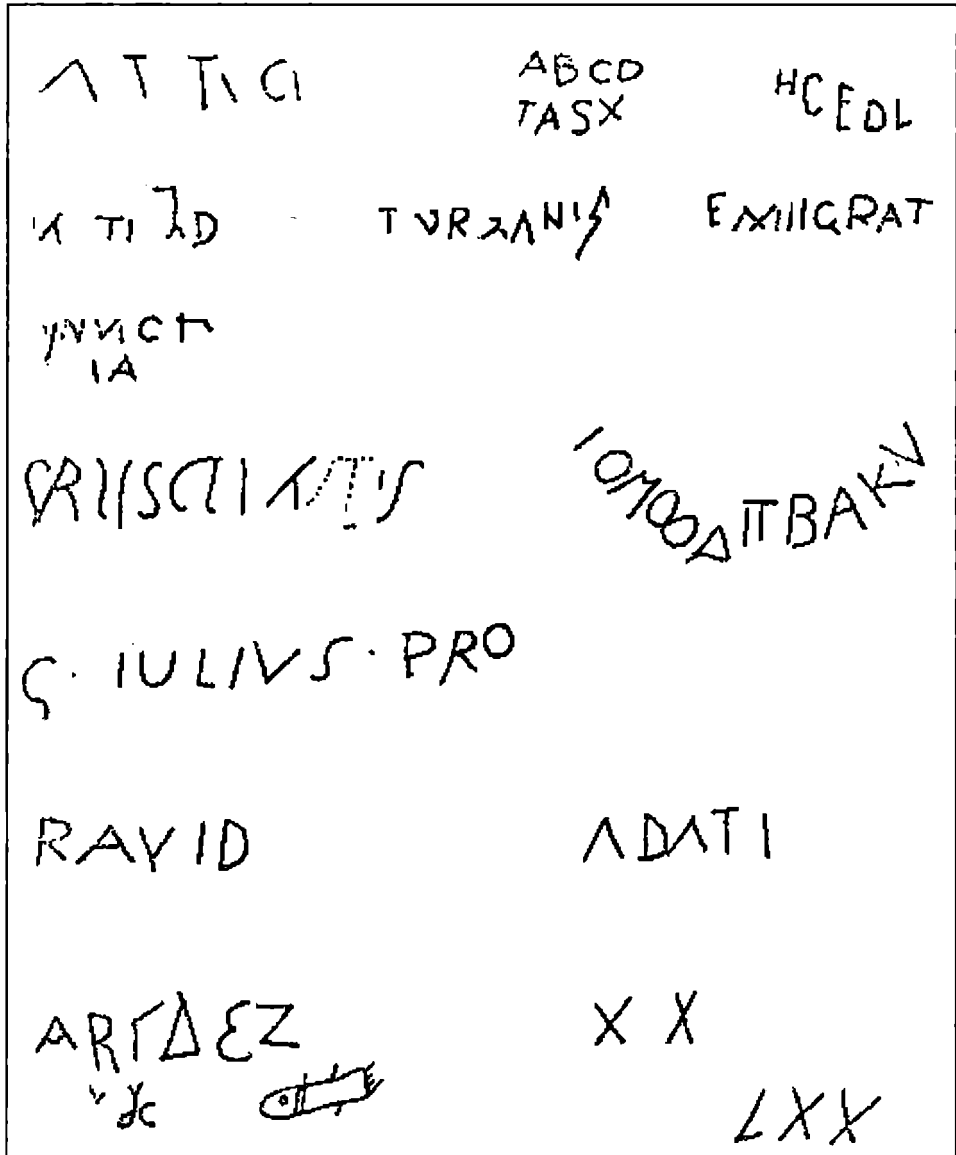
Plansa 6

TIPURI DE LITERE FOLOSITE ÎN INSCRIPȚIILE CURSIVE
DIN DACIA ROMANĂ

A	Α Α Α Ε Α Τ Α Χ Α Α Α Χ Ν Α Χ Α
B	Β Β Β Β Β
C	ϸ ϸ ϸ
D	Δ Δ Δ Δ Δ
E	Ε Ε Ε Ε Ε Ε
F	Ϝ Ϝ Ϝ Ϝ Ϝ Ϝ
G	Ϛ Ϛ Ϛ Ϛ Ϛ Ϛ
H	Η Η Η Η Η
I	Ι Ι Ι
K	ϰ ϰ ϰ
L	Λ Λ Λ Λ Λ Λ Λ
M	Μ Μ Μ Μ Μ
N	Ν Ν Ν Ν Ν
O	Ο Ο Ο Ο Ο
P	Ρ Ρ Ρ Ρ Ρ Ρ Ρ
Q	Ϡ Ϡ Ϡ Ϡ Ϡ Ϡ Ϡ
R	Ϟ Ϟ Ϟ Ϟ Ϟ Ϟ Ϟ
S	Ϛ Ϛ Ϛ Ϛ Ϛ Ϛ Ϛ
T	Τ Τ Τ Τ Τ Τ Τ
U	Υ Υ Υ Υ Υ Υ Υ
Z	Ζ Ζ Ζ Ζ Ζ Ζ Ζ
X	Χ Χ Χ Χ Χ Χ Χ

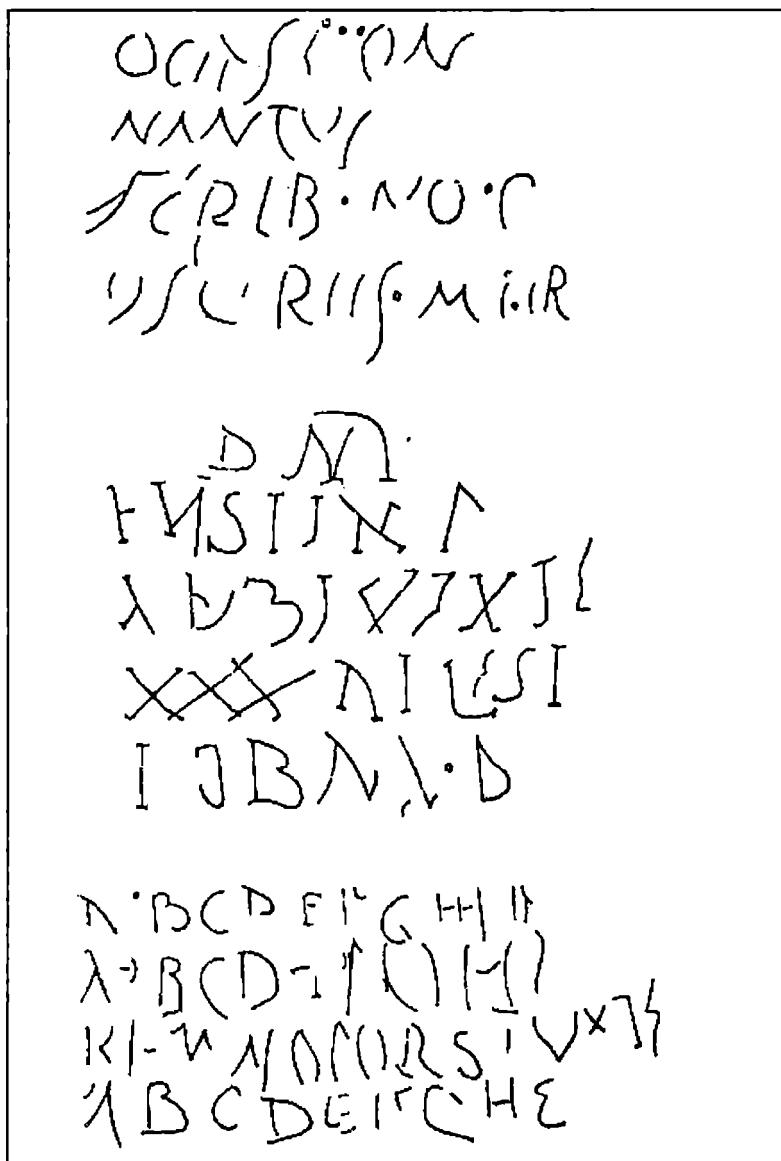
Planșa 7

TIPURI DE LITERE FOLOSITE ÎN IMPERIUL ROMAN
SEC. II - III e.n.

Planșa 8

INSCRIPTII CURSIVE PE VASE

Plasa 9

INSCRIPTII CURSIVE PE TIGLE SI CARAMIZI